

5. Вербенський М.Г. Транснаціональна злочинність : монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2009. 356 с.
6. Кримінологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів/ о.М. Джужа, Я.Ю. Кондратьєв, О.Г. Кулик, П.П. Михайленко та ін.: за заг. ред. О.М. Джужи. К : «Юрінком Інтер». 2002. 42с.
7. Мозгова В.А. Поняття та особливості злочинності неповнолітніх. *Юридичний вісник*. 2014. 2 (31). С. 142-147.
8. Богатирьов А.І. Вчення про злочинність та її ознаки. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С. 72-75.
9. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х., 2009. 288 с.
10. Жеребкін В. Є. Логічний аналіз понять права. К.: Вища шк., 1976. 150 с.
11. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року, № 2341 – III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

УДК 343.357

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.6.36>

МАРІН О.К.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СЛУЖБОВУ НЕДБАЛІСТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ СИСТЕМАТИКИ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

LIABILITY FOR NEGLIGENCE OF OFFICIAL DUTY THROUGH THE PRISM OF THE SYSTEMATICS OF CRIMINAL OFFENCES

Метою цієї статті був розгляд проблем кримінальної відповідальності за службову недбалість через призму систематики відповідних складів кримінальних правопорушень.

Безпосереднім об'єктом службової недбалості є та складова нормальної службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг, яка пов'язана із належним і сумлінним виконанням спеціальним суб'єктом того обсягу влади, компетенції та повноважень, які визначаються власне його спеціальним статусом. У статті констатується необхідність впровадження загальної норми про кримінальну відповідальність за недбалість осіб, які надають публічні послуги, що, зокрема, підтверджується і системним підходом у дослідженні відповідної проблематики. Зроблено висновок про те, що службова недбалість, відображена у найбільш загальній із всіх норм про це посягання у ст. 367 КК України, вчиняється виключно через бездіяльність. Отже й у спеціальних та специфічних нормах про таку недбалість варто виходити із того, що таке посягання вчиняється у пасивній формі поведінки. Описана проблема, пов'язана із тим, що зміна законодавчого розуміння суспільно-небезпечних наслідків у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 367 КК України, безпосередньо вплинула на характер співвідношення норм, які до того традиційно вважалися такими, що співвідносяться як «загальна – спеціальна». Проаналізовано також й інший аспект визначення змісту суспільно небезпечних наслідків у складі службової недбалості. Наголошено на тому, що незважаючи на поширений у судовій практиці підхід, від-

повідно до якого упущена вигоди включається до структури суспільно-небезпечних наслідків складів кримінальних правопорушень, ми не знаходимо достатніх підстав порушувати визначений у Конституції України принцип неприпустимості обґрунтування обвинувачення на припущеннях. У статті виділено та проаналізовано чотири групи кримінальних правопорушень, які є різновидами службової недбалості, відповідальність за які передбачена у статтях різних розділів Особливої частини.

Ключові слова: *службова особа, кримінальне правопорушення, систематика складів кримінальних правопорушень, недбалість, кримінальна відповідальність.*

The purpose of this article was to consider the issues of criminal liability for neglect of official duty through the prism of the systematics of the relevant criminal offenses.

The direct object of neglect of official duty is the component of normal official activity and professional activity related to the provision of public services, which is associated with the proper and conscientious performance by a special subject of the scope of power, competence and authority that are determined by his or her special status. The article states the necessity of introducing a general norm on criminal liability for neglect of duty by persons providing public services, which, in particular, is confirmed by a systematic approach to the study of the relevant issues. It is concluded that neglect of official duty, reflected in Art. 367 of the Criminal Code of Ukraine – the most general of all the norms about this encroachment, can be committed only through inaction. Therefore, in special and specific norms on such neglect of duty, it should be assumed that such an encroachment will be committed in a passive form of behavior. The described problem is related to the fact that the change in the legislative understanding of socially dangerous consequences in the criminal offense provided for in Art. 367 of the Criminal Code of Ukraine directly influenced the nature of correlation of norms, which had traditionally been considered as the general and special norms. Another aspect of determining the content of socially dangerous consequences in *corpus delicti* of neglect of official duty is also analyzed. It is emphasized that, despite the widespread approach in judicial practice, according to which the lost profits are included in the structure of socially dangerous consequences of criminal offenses, we do not find sufficient grounds to violate the defined in the Constitution of Ukraine principle of inadmissibility of substantiating an accusation on assumptions. The article identifies and analyzes four groups of criminal offenses, which are types of neglect of official duty, the liability for which is provided for in the articles of different sections of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: *official, criminal offense, systematics of criminal offenses, neglect, criminal liability.*

Вступ. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 367 КК України «Службова недбалість», належить до категорії тих суспільно небезпечних посягань, уваги яким у науковій літературі та у дидактичних джерелах приділяється, напевно, недостатньо. Швидше за все це пов'язано із тим, що теоретикам та викладачам здається, що особливих проблем із застосуванням цієї кримінально-правової заборони на практиці немає. Однак, це не зовсім так. За влучним висловом одного з провідних львівських адвокатів «у кожній службовій особі у шухляді столу лежить кримінальна справа щодо службової недбалості». У професійному середовищі «Службова недбалість» стає своєрідним компромісом між обвинуваченням та захистом у кримінальних провадженнях щодо службових осіб і, враховуючи те, що навіть кваліфікований склад цього посягання є злочином середньої тяжкості, – реальне покарання за нього призначається вкрай рідко, а це, своєю чергою, тягне за собою відсутність уваги до проблем, пов'язаних із цим кримінальним правопорушенням.

Однак, як свідчить статистика, службова недбалість як кримінально-протиправна та суспільно-небезпечна поведінка – явище достатньо поширене. Так, за кількістю кримінальних проваджень, зареєстрованих щодо кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг, посягання, передбачене ст. 367 КК України перебуває на 4-му місці: протягом 2001-2022 рр. зареєстровано 36 620 таких кримінальних правопорушень.

При цьому, слід також мати на увазі, що це кримінальне правопорушення наділене досить високим ступенем латентності. Це обумовлене як об'єктивними факторами: відсутність конкретного потерпілого, вплив корпоративної етики тощо; так і суб'єктивними: низький рівень підготовки працівників контролюючих та правоохоронних органів, які повинні викривати факти кримінально-каранної недбалості; їх корумпованість; поведінка винних осіб, спрямована на приховання суспільно-небезпечних наслідків тощо. На високий рівень латентності службової недбалості та причини, які це обумовлюють вказується і у спеціальній літературі [10].

Не додало зрозумілості при встановлення складу службової недбалості й розуміння істотної шкоди та тяжких наслідків у виключно матеріальній формі. Крім того, таке розуміння суспільно-небезпечних наслідків істотно вплинуло й на системні зв'язки норм кримінального права, які передбачають відповідальність за ті чи інші форми об'єктивного прояву недбалого ставлення до виконання своїх службових обов'язків.

У спеціальній кримінально-правовій літературі службова недбалість розглядається як соціально-правове та психологічне явище, яке створює специфічний вид злочинності у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг, вчинюваних службовими особами, які наділені владними, організаційно-розпорядчими або адміністративно-господарськими функціями або виконують такі обов'язки за спеціальними повноваженнями, у зв'язку із невиконанням або неналежним виконанням своїх службових обов'язків через несумлінне або байдуже ставлення до них, що спричинило істотну шкоду або тяжкі наслідки охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб [2, с. 250-251]. Аналізуючи стан дослідження проблеми, відзначимо, що публікацій, присвячених проблемі кримінально-правовій регламентації відповідальності за службову недбалість та її спеціальні та специфічні форми – вкрай мало, хоча останніми роками захищено як мінімум три кандидатські дисертації, присвячені цій проблемі [12; 9; 11]. Системний же аспект цієї проблеми здебільшого взагалі залишається поза увагою вчених.

Постановка завдання. Метою цієї статті є розгляд проблем кримінальної відповідальності за службову недбалість через призму систематики відповідних складів кримінальних правопорушень.

Результати дослідження. Видається, що для того, щоб досягнути мети цієї статті, варто вирішити наступні питання: 1) як визначення змісту об'єктивних та суб'єктивних ознак загального складу службової недбалості впливає на місце цього складу у системі інших складів кримінальних правопорушень, які системні зв'язки при цьому утворюються чи змінюються; 2) які ще норми, що відображені у Особливій частині КК України передбачають відповідальність за недбале виконання свого обов'язку службовою особою чи особою, що надає публічні послуги і який характер співвідношення цих норм із нормою, визначеною у ст. 367 КК України.

1. Розгляд об'єктивних ознак службової діяльності розпочнемо із об'єкта кримінального правопорушення. У теорії кримінального права цей об'єкт визначають як комплекс взаємопов'язаних суспільних відносин, які забезпечують виконання службовою особою своїх обов'язків відповідно до приписів нормативно-правових актів, до основних завдань службової діяльності та професійної діяльності [8, с. 224]. Це, на перший погляд, суто теоретичне питання, має вихід на практично-прикладні проблеми, якщо його розглянути трішечки під іншим кутом зору. Так, безпосереднім об'єктом службової недбалості, на нашу думку, є та складова нормальної службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг, яка пов'язана із належним і сумлінним виконанням спеціальним суб'єктом того обсягу влади, компетенції та повноважень, які визначаються власне його спеціальним статусом. Той суб'єкт, який делегує, доручає, довіряє спеціальному суб'єктові певні додаткові функції, можливості, які пов'язані із їх реалізацією (суспільство, держава, юридична особа тощо), оплачує реалізацію цих функцій, зацікавлені у тому, щоб спеціальний суб'єкт «працював добре», виконував доручене якісно, вчасно, сумлінно. Лише за таких умов нормальна службова діяльність та професійна діяльність, пов'язана із наданням публічних послуг, здатна буде виконати функцію універсального правового блага – забезпечити рівноправний розвиток всім членам суспільства.

У цьому контексті актуально видається прогалина, яка виявляється, якщо застосувати математичні методи у дослідженні кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг. Йдеться про те, що, якщо ми стверджуємо, що правова природа службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг, якщо не тотожна, то, принаймні, максимально споріднена,

незрозумілою залишається незабезпеченість відповідною кримінально-правовою забороною належного та сумлінного виконання своїх функцій особами, які надають публічні послуги. Схематично, застосований нами математичний метод (проста математична матриця), можна зобразити так:

Спеціальний суб'єкт	Зловживання можливостями спеціального статусу	Перевищення можливостей спеціального статусу (зараз у межах зловживання)	Підкуп	Недбалість
Публічна службова особа	+	+	+	+
Приватна службова особа	+	+	+	+
Особа, яка надає публічні послуги	+	+	+	-

Таким чином, є підстави стверджувати, що для того, щоб забезпечити збалансовану кримінально-правову охорону нормальної службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг, необхідно криміналізувати недбалість осіб, які надають публічні послуги, створивши відповідний матеріальний склад: невиконання або неналежне виконання особами, які надають публічні послуги, своїх обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб. Пропозиції із формулювання відповідної кримінально-правової норми містяться у дисертаціях С.В. Рак та М.-М.С. Яциніної [9; 13].

Чинне ж кримінальне законодавство передбачає відповідальність лише за службову недбалість: загальний її вид, передбачений у ст. 367 КК України та спеціальні чи специфічні форми, передбачені у статтях інших розділів Особливої частини КК України.

Службова недбалість за конструкцією об'єктивної сторони – кримінальне правопорушення з матеріальним складом, а отже, обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цього складу є суспільно небезпечне діяння, суспільно-небезпечні наслідки та причиновий зв'язок між ними.

Першою проблемою, яка виникає у зв'язку із формулюванням форм вчинення цього кримінального правопорушення, є те, чи це посягання вчиняється виключно через бездіяльність, чи у поєднанні із активною формою поведінки також. Кримінально правова доктрина не дає чіткої відповіді на це запитання. Дослідження, проведені окремими вченими також засвідчують певний різниці у підходах. Так, за даними С.В. Рак у 68% справ при вчинення службової недбалості має місце бездіяльність. А у решті випадків – активні дії. Безперечно, 32% – це значний показник [7, с. 93]. З цього можна зробити висновок про те, що авторка намагається обґрунтувати позицію, відповідно до якої службова недбалість може вчинятися як бездіяльністю, так і дією. Проте, видається, це не зовсім так. Невиконання службових обов'язків означає невиконання службовою особою дій, передбачених як безумовних для виконання нею по службі. Цей вид недбалості називають «чистою» бездіяльністю, за якої службова особа повністю не виконує свої обов'язки.

Неналежне ж виконання службових обов'язків – це такі дії службової особи в межах службових обов'язків, які виконані не так, як того вимагають інтереси служби. Такий вид службової діяльності називають «змішаною» бездіяльністю, за якої службова особа виконує свої обов'язки неналежне, діє не до кінця, не вчиняє всіх очікуваних від неї дій. Підхід до неналежного виконання службових обов'язків як до «змішаної» бездіяльності не одноставно сприймається кримінально-правовою наукою. Цілком аргументовано зазначається, що «...злочину, передбаченому ст. 367 КК не притаманна така форма діяння, як «змішана бездіяльність», оскільки у будь-якому разі ми маємо справу зі ступенем виконання обов'язків. Особа просто не виконує частину обов'язків, тобто говоримо про бездіяльність» [7, с. 95]. Й справді, у вину особі, яка вчинила аналізоване правопорушення буде ставитися не те, що вона вчинила, а те – чого не вчинила, або те – як вона повинна була і могла вчинити – бездіяльність.

Таким чином, не зважаючи на те, як сформульована диспозиція ч.1 ст. 367 КК України, діяння у складі цього кримінального правопорушення характеризується єдиною формою – бездіяльністю.

У реальності жодна службова особа не виконує свої обов'язки абсолютно. Проте ступінь, інтенсивність невиконання обов'язкової поведінки є різною і, очевидно, здатна спричинити різні наслідки. Криміноутворюючою ознакою складу кримінального правопорушення «Службова недбалість», як і загального складу «Зловживання можливостями спеціального статусу», є істотна шкода, зміст якої визначається у примітці до ст. 364 КК України і станом на час написання цієї статті повинен мати матеріальний вираз. Таке законодавче розуміння суспільно-небезпечних наслідків безпосередньо вплинуло на характер співвідношення норм, які до того традиційно вважалися такими, що співвідносяться як «загальна – спеціальна». Наприклад між нормами, які передбачені у ст. 367 та 271 КК України співвідношення «загальна – спеціальна» збережеться лише у випадку тлумачення тяжких наслідків порушення законодавства про охорону праці у контексті можливих матеріальних збитків, що є досить сумнівним.

У цій статті, враховуючи випадки, які досить часто зустрічаються на практиці, варто зупинитись на правовій оцінці упущеної вигоди, як можливого прояву істотної шкоди – суспільно-небезпечного наслідку, передбаченого, зокрема і у ст. 367 КК України. У цьому контексті відомим є положення постанови Пленуму Верховного Суду України № 15 від 26.12.2003 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» про те, що «при вирішенні питання про те, чи є заподіяна шкода істотною, потрібно також враховувати кількість потерпілих громадян, розмір моральної шкоди чи упущеної вигоди тощо» [6]. Крім того, упущена вигода допускається як суспільно небезпечний наслідок у роботах, присвячених загальним проблемам кримінального права [1, с. 73]. Більше того, розуміння упущеної вигоди як можливого елемента майнової шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням неодноразово підтверджувалося і у правових позиціях Верховного Суду [4; 5]. Не вдаючись у детальну дискусію з приводу можливих сфер урахування у кримінальному праві упущеної вигоди як потенційного суспільно небезпечного наслідку, вважаємо необхідним підтримати тих вчених, які вказують на неприпустимість урахування упущеної вигоди у зміст поняття істотна шкода, зокрема, у кримінальних правопорушеннях у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг [3, с. 101-106]. Основним аргументом на користь того, що упущена вигода не повинна входити у розуміння істотної шкоди у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 367 КК України, як криміноутворюючої ознаки, є те що у протилежному разі ми будемо обгрунтовувати наявність складу, посилюючись на припущення, що є прямим порушенням конституційної заборони, викладеної у ст. 62 Конституції України. В одному з кримінальних проваджень, в якому автору цієї статті довелося виступати захисником, особі інкримінували службову недбалість, наслідком у складі якої обвинувачення вважало ненадходження до бюджету територіальної громади плати за оренду комунального мана на відповідну суму у зв'язку із пролонгацією раніше укладеного договору. Але ні нових контрагентів, ні нового договору оренди в органу місцевого самоврядування не було. То ж виникає резонне питання, а як би попередній договір не був автоматично пролонгований, а знайти нового орендатора та укласти договір на нових умовах не вдалося б? Типовий приклад того, коли обвинувачення ґрунтується на припущенні.

Щодо змісту суспільно небезпечних наслідків у складі службової недбалості, варто мати на увазі, що 02.06.2021 року Верховна Рада України у першому читанні прийняла законопроект «Про внесення змін до ст. 367 Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за службову недбалість, якщо вона спричинила загибель людини». У цьому поки що проекті у ст. 367 КК України виокремлюється ч.3, яка і буде передбачати відповідальність за спричинення загибелі людини у результаті службової недбалості. За умови залишення майнового змісту таких наслідків, які «істотна шкода» та «тяжкі наслідки», зміст яких визначено у примітці до ст. 364 КК, пропозиція в принципі видається слушною. Однак, реалізація цього задуму разом із законопроектом «Про внесення зміни до статті 364 Кримінального кодексу України щодо уточнення ознак окремих злочинів у сфері службової діяльності», який повертає оцінювальний характер «істотній шкоді» та «тяжким наслідкам» спричинить проблему, яка виникне при використанні системного тлумачення. Можна буде знайти підстави стверджувати, що, наприклад, у статтях 364 та 365 поняттям «тяжкі наслідки» необережне позбавлення життя не охоплюється і потребуватиме додаткової кваліфікації за сукупністю із ст. 119 КК, що видається дещо надмірним. Тому варто узгодити між собою законопроекти, що плануються до розгляду у другому читанні.

2. Аналізуючи склад службової недбалості, ми повинні мати на увазі, що КК України у інших розділах своєї Особливої частини містить склади кримінальних правопорушень, які відображені у спеціальних або специфічних нормах. Йдеться про посягання, що вчиняються спеціальним суб'єктом – службовою особою через необережність і за своєю суттю полягає у невиконанні

або неналежному виконанні повноважень, що включені до компетенції такої особи. Нагадаємо також, що кримінальні правопорушення, які вчиняються шляхом бездіяльності, та ще й через необережність, за своєю природою повинні мати матеріальний склад. Саме тому, розрізняючи спеціальні та специфічні види службової недбалості у кримінальному праві України, «лінію розмежування» варто проводити через площини, в яких лежать суспільно небезпечні наслідки таких кримінальних правопорушень. Якщо необережне посягання спеціального суб'єкта спричиняє суспільно небезпечні наслідки майнового характеру – норма спеціальна, якщо іншого (наприклад, для життя чи здоров'я), або взагалі є деліктом створення небезпеки – специфічна.

Крім того, в окремих статтях Особливої частини КК України містяться норми про склади кримінальних правопорушень зі спеціальним суб'єктом, яким виступає особа за ознаками своєї професійної належності. Серед таких суб'єктів також можуть бути й службові особи, що ставлять питання про доцільність виокремлення в таких випадках так званої часткової конкуренції і визнання їх, у разі вчинення відповідних кримінальних правопорушень службовою особою, спеціальними нормами із використанням правил подолання конкуренції загальної та спеціальної норми. Крім того, серед таких кримінально-правових норм містяться норми про посягання, які можуть вчинятися особами, які надають публічні послуги. Тут спостерігається оригінальна ситуація, коли КК України містить за своєю природою спеціальні норми за відсутності норми загальної.

Спробуємо виявити та охарактеризувати такі спеціальні та специфічні види службової недбалості.

Всі виявлені нами випадки прояву службової недбалості у інших, ніж XVII, розділах Особливої частини КК України за особливостями конструкції власне складу кримінального правопорушення варто розділити на декілька груп.

Перша група – «військове відгалуження» службової недбалості зі своєї загальною нормою, передбаченою у ст. 425 КК України «Недбале ставлення до військової служби» і «асоціацією» частково спеціальних та специфічних норм (ст. ст. 425, 413, 414, 416, 417, 418, 419, 420, 421 КК України). Як бачимо, основою цих посягань є порушення військовою службовою особою відповідних правил, додержання яких входить у коло обов'язків цього спеціального суб'єкта. З приводу власне суб'єктного складу наведених правопорушень, то окрім ст. 425 КК України, жоден із наведених складів не містить вказівки на обов'язковість вчинення певної поведінки саме військовою службовою особою. Проте, враховуючи визначення цього спеціально конкретного суб'єкта, запропоноване у примітці до ст. 425 КК: *«під військовими службовими особами розуміються військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування»*, вчинення зазначених посягань такими особами не виключається. Тому у разі вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 413, 414, 416, 417-421 КК України особами, які підпадають під визначення примітки 1 до ст. 425 КК України, їх дії кваліфікуватимуться за цими спеціальним та специфічними нормами, а не за загальною нормою, передбаченою ст. 425 КК України. У разі, коли шкода від недбалої поведінки військової службової особи полягає у заподіянні, наприклад, тілесних ушкоджень, то відносно ст. 367 КК України норма, за якою особа притягатиметься до кримінальної відповідальності (наприклад, передбачена у ст. 414 КК України) буде специфічною, а відносно ст. 425 КК України – частково спеціальною. Цей парадокс співвідношення норм обумовлений специфічною редакцією визначення істотної шкоди для військових службових злочинів, яка зберегла частково оціночний характер цього поняття завдяки формулюванню *«...якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків...»* (примітка 2 до ст. 425 КК України).

Друга група кримінальних правопорушень, посягання, які становлять собою так звані делікти створення небезпеки, – специфічні конструкції із використанням ознак загрози настання реальних наслідків. За загальним правилом, реальне настання наслідків становить собою у таких випадках кваліфікований склад відповідних правопорушень. До таких посягань можна віднести (ст. ст. 240, 242, 243, 244, 253, 267, 272, 273, 274, 275, 276, 282 КК України). Аналіз складів цих кримінальних правопорушень дає можливість відзначити такі положення: діяння у всіх цих складах полягає у порушенні певних правил і може бути вчинене шляхом бездіяльності – невиконанням чи неналежним виконанням відповідних правил, що характерно для службової недбалості; суб'єкт цих кримінальних правопорушень або не визначений у відповідних статтях, або визначений як *«...особа, яка зобов'язана їх дотримуватись»*, або як *«працівник...»*, при цьому

кожна з цих осіб може бути службовою особою у розумінні ст. 18 КК України. І тут видається справедливим висновок про те, що у разі невиконання або неналежного виконання відповідних правил службовою особою, у коло службових обов'язків якої входить дотримання таких правил, поведінка такої особи повинна одержати кримінально-правову оцінку за наведеними у цій групі статтями, що містять специфічні види службової недбалості. Специфічний характер наведених норм обумовлений власне специфікою конструкції делікту створення небезпеки. Іншими словами, законодавець вважає порушення певних правил відповідними особами настільки суспільно небезпечними, що не вимагає настання реальних наслідків, а конструює такі своєрідні «матеріально-усічені» склади.

Ще далі у цьому смислі законодавець пішов, конструюючи формальні склади правопорушень, які полягають у порушенні певних правил. До таких можна віднести склади, передбачені ст. ст. 320, 321 КК України. Тут ми взагалі маємо справу із посяганнями, склади яких мають формальну конструкцію і вчинення яких, у тому числі й службовою особою, через необережність не виключається. Надаючи оцінку такому законодавчому рішенню, відзначимо очевидний надмір криміналізації. Для наведених кримінальних правопорушень актуальним є весь спектр проблем, які виникають щодо визначення форм та видів вини. Логіка конструювання кримінально-правових заборон повинна вказувати на умисний характер відповідної поведінки, однак хіба можна виключити несумлінне ставлення до додержання відповідних правил і їх невиконання чи неналежне виконання у зв'язку із цим? Думається ні. Таким чином, ми одержуємо формальні склади кримінальних правопорушень, які містяться у специфічних відносно загальної норми про службову недбалість, кримінально-правових нормах.

Наступною групою специфічних норм про службову недбалість є норми, які містять в цілому матеріальні склади кримінальних правопорушень, наслідки яких перебувають у площині заподіяння, насамперед, майнової шкоди. У разі повернення до оціночного розуміння («істотної шкоди» у примітці до ст. 364 КК України, ця категорія норм перейде у розряд частково спеціальних за ознакою суб'єкта посягання. До таких норм можна віднести положення, передбачені ст. ст. 137, 140, 236, 237, 251, 264, 271, 287, 288, 325, 326, 329, 380 КК України. Сутність всіх наведених тут кримінальних правопорушень полягає у тому, що особа, яка зобов'язана бути не просто обачною, а й додержуватись певних правил, діяти відповідно до них, не виконує або неналежно виконує обов'язок, обумовлений цими правилами та таких, що може входити у зміст спеціального статусу такого суб'єкта (у тому числі й службовий) спричиняє настання суспільно небезпечного наслідку, який, насамперед не має майнового характеру. Очевидно, що у сучасному суспільстві, практично все можна піддати грошовому вимірові. Навіть Верховний Суд допускає грошовий обрахунок втрат, які насамперед завдають шкоди іншим цінностям, однак аналіз родових об'єктів наведених посягань та способу формулювання диспозицій відповідних кримінально-правових норм (так званих логічних рядів), дає можливість для висновку про те, що суспільно небезпечні наслідки у цих складах кримінальних правопорушень перебувають у іншій площині, ніж ті, які зараз характерні для ст.367 КК України.

І, нарешті, остання група кримінальних правопорушень, передбачених частково спеціальними нормами, в яких, видається суспільно небезпечні наслідки перебувають у категорії майнової шкоди. Часткова спеціальність цих норм обумовлена тим, що суб'єктом кримінального правопорушення в них може бути не лише службова особа у розумінні ст. 18 КК України. Йдеться про склади кримінальних правопорушень, передбачені у ст. ст. 198, 254, 270, 363 КК України.

Саме так, видається, виглядає система кримінальних правопорушень, які є спеціальними або специфічними формами загального складу службової недбалості, передбаченої ст. 367 КК України.

Висновки. Розгляд проблем кримінальної відповідальності за службову недбалість через призму систематики кримінальних правопорушень дає підстави зробити такі окремі висновки: 1) необхідність впровадження загальної норми про кримінальну відповідальність за недбалість осіб, які надають публічні послуги, підтверджується і системним підходом у дослідженні відповідної проблематики; 2) службова недбалість, відображена у найбільш загальній із всіх норм про це посягання у ст. 367 КК України, вчиняється виключно через бездіяльність. Отже й у спеціальних та специфічних нормах про таку недбалість варто виходити із того, що таке посягання вчиняється у пасивній формі поведінки; 3) зміна законодавчого розуміння суспільно-небезпечних наслідків у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 367 КК України, безпосередньо вплинула на характер співвідношення норм, які до того традиційно вважалися такими, що співвідносяться як «загальна – спеціальна»; 4) незважаючи на поширений у судовій практиці

підхід, відповідно до якого упущена вигоди включається до структури суспільно-небезпечних наслідків складів кримінальних правопорушень, ми не знаходимо достатніх підстав порушувати визначений у Конституції України принцип неприпустимості обґрунтування обвинувачення на припущеннях; 5) у статті виділено та проаналізовано чотири групи кримінальних правопорушень, які є різновидами службової недбалості, відповідність за які передбачена у статтях різних розділів Особливої частини.

Список використаних джерел:

1. Грентенко О.А., Ульянова Т.О. Класифікація суспільно небезпечних наслідків: деякі теоретичні та законодавчі аспекти. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 73.
2. Дунаєва Т.Є. Кримінально-правове регулювання службової недбалості в Україні. *Вісник Асоціації кримінального права*, 2018, № 2(11), С. 250-251.
3. Максимович Р.Л. Суспільно небезпечні наслідки як ознака об'єктивної сторони складу злочину за чинним кримінальним кодексом України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О Дідоренка*. 2010. № 1. С. 101-106.
4. Постанова Верховного Суду від 27.09.2021 року у справі № 570/2835/16-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109379>;
5. Постанова Верховного Суду від 12.10.2021 року у справі № 715/2391/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100396138?fbclid=IwAR0oFm0QhCDDRyK14Y4FfbBWS6SwFZeni13k6p4wanGlijRwsdR0AFMEG4>;
6. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 15 від 26.12.2003 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text>;
7. Рак С.В. Форма та зміст суспільно небезпечного діяння при вчиненні службової недбалості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. № 29. Том 2. С. 93.
8. Рак С.В. Щодо визначення об'єкта злочину, передбаченого ст. 367 Кримінального кодексу України. *Форум права*. 2017. № 4 С. 219-226 URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_4_36.pdf;
9. Рак С.В. Кримінальна відповідальність за службову недбалість. Автореферат дис... к.ю.н. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Харків: Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені Академіка В.В. Сташиса, 2019. 20 с.
10. Ступа В.Ф. Специфічні риси службової недбалості як злочинного явища. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 2 (27) С. 152-156.
11. Ступа В.Ф. Службова недбалість: кримінально-правова та криминологічна характеристика. Автореферат дис... к.ю.н. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2020. 20 с.
12. Худякова Н.Ю. Кримінально-права характеристика службової недбалості. Дис. ...к.ю.н. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2013. 255 с.
13. Яциніна М.-М.С. Зловживання владою, службовим становищем або повноваженнями за Кримінальним кодексом України (ст. ст. 364, 364-1, 365-2 КК України). Дисертація на здобуття наукового ступеня к.ю.н. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. 246 с.